

Wincenty Myszor

"L'Exégèse de saint Jérôme d'après son "Commentaire sur Isaïe", Pierre Jay, Paris 1985 : [recenzja]

Collectanea Theologica 56/3, 194-196

1986

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Pierre JAY, *L'Exégèse de saint Jérôme d'après son „Commentaire sur Isaïe”*, Paris 1985, Etudes Augustiniennes, s. 496.

Hieronim, uznany autorytet patrystyczny w sprawach biblijnych i tłumacz Pisma Świętego, właściwie nie doczekał się wielu prac syntetycznych na temat swej egzegezy. Wiele publikacji poświęconych różnym zagadnieniom szczegółowym jego twórczości pozwalają jednak wyrobić sobie ogólne wyobrażenie o św. Hieronimie jako egzegecie. Przedstawiana tu praca ma za przedmiot egzegezę Hieronima na tle jego *Komentarza do Izajasza*. P. Jay dokonał jednak tak wnikliwej analizy wszystkich wypowiedzi Hieronima, a więc nie tylko we wspomnianym komentarzu, że można powiedzieć, że chodzi tu o syntezę jego egzegezy.

Osiemnaście ksiąg komentarza egzegety z Betlejem pozwoliło również autorowi na spojrzenie bardzo szerokie na pracę filologiczną. Autor postanowił bowiem przedstawić przede wszystkim pracę Hieronima nad tekstem biblijnym, a więc jego rozumienie tekstu, metodę poszukiwania znaczeń, treść teologiczną komentarza.

Praca obejmuje sześć rozdziałów, wstęp, zakończenie, osiem aneksów oraz indeksy. W pierwszym rozdziale autor ukazał okoliczności powstania komentarza, a przede wszystkim dalsze przygotowanie Hieronima do tej pracy. Wśród wielu nauczycieli egzegezy i komentowania tekstów autor wyróżnia Donata, gramatyka, Apolinarego, Grzegorza z Nazjanzu i Didyma. Hieronima wprowadzali w tajniki tekstu hebrajskiego także mistrzowie żydowscy.

Autor rozważał także kwestię zapożyczeń Hieronima u poprzednich komentatorów Księgi Izajasza. Uznał, że Hieronim wykorzystał przede wszystkim prace Orygenesa, Euzebiusza z Cezarei i Didyma. Znał Hieronim także egzegezę Ambrożego i Wiktoryna, ale trudno ustalić, w jakim stopniu z niej korzystał. Pierre Jay przedstawił również wszystkie wypowiedzi Hieronima poza *Komentarzem* na temat księgi Izajasza, zwłaszcza list 18.

Rozdział drugi poświęcił autor zagadnieniu wyznaczonym przez tytuł *philologia sacra*. Zajął się więc koncepcją komentarza w ogóle, treścią i metodą tego rodzaju egzegezy biblijnej, to jest *commaticum*, czyli werseł po wersecie. Następnie przedstawił zastosowany przez Hieronima podział tekstu, związki tekstu z hebrajskim oryginałem, oznaczając to zagadnienie hasłem samego Hieronima jako *veritas hebraica*, a przede wszystkim ukazał stosunek Hieronima do tłumaczeń greckich Heksapli Orygenesa. Zdaniem Jaya Hieronim najwyżej cenił Septuagintę, częściej korzystał z tłumaczenia Symmacha, w mniejszym natomiast stopniu powoływał się na tłumaczenie Akwili i Teodocjona. Wersje greckie tekstu służyły Hieronimowi również do poznania *veritas hebraica*.

Rozdział trzeci poświęcono egzegezie literalnej. Z zakresu terminologii tej egzegezy autor przeanalizował pojęcie *littera* i *historia*. Do zagadnień tych powrócił także w IV aneksie. W odkryciu sensu literalnego, to jest pierwszego, wyrazowego znaczenia tekstów biblijnych Hieronim doszukiwał się owej *veritas hebraica*. Hieronim zdaniem autora dostrzegał dwie płaszczyzny sensu biblijnego związanego z *veritas hebraica*, na płaszczyźnie wykluczenia, gdy chrześcijańska interpretacja odbiegała od żydowskiej oraz na płaszczyźnie potwierdzającej, gdy starał się za pomocą hebrajskich znaczeń znaleźć potwierdzenie chrześcijańskiej interpretacji. W analizie zakresu owego sensu literalnego Hieronim wyróżniał *lectio simplex*, która oznaczała bezpośrednie rozumienie tekstu bez jakiegokolwiek analizy, a następnie sens przenośny, który łączył z wszelkimi formami oderwanymi wprost od tekstu, a więc na przykład typowych dla języka biblijnego antropomorfizmów, proroców, apokaliptyki, stylu biblijnych przenośni i porównań. To pełniejsze rozumienie tekstu, pogłębione przez znajomość stylu biblijnego Hieronim łączył dalej z sensem literalnym, wyraźnie odróżniając je od sensu duchowego. Jeśli chodzi o zawartość interpretacji literalnej, Hieronim wyróżniał przede

wszystkim wyjaśnienia psychologiczne i historyczne, czyli ustalenia intencji autora, faktów, danych historycznych, geograficznych, często w oparciu o tradycje żydowskie. W interpretacji sięgał do analizy semantycznej, parafrazy, kontekstu, ale często odwoływał się do zdrowego rozsądku czy też stawiał zagadnienie jako dyskusyjne.

Hieronim przypisywał wyjaśnieniu literalnego sensu Pisma Świętego wielkie znaczenie traktując je jako nieodzowny wstęp do poszukiwania sensu duchowego. Zerwał z tradycją tłumaczenia tekstu przez odwołanie się tylko do znaczenia chrześcijańskiego posługując się bardzo często komentarzami żydowskimi.

Kolejny rozdział pracy poświęcił autor interpretacji duchowej w egzegezie Hieronima. W czwartym rozdziale szeroko i dokładnie przeanalizował słownictwo sensu duchowego stosowane przez Hieronima, a więc takie pojęcia jak *allegoria*, *anagoge*, *tropologia*, *spiritus*, które zdaniem autora Hieronim stosował częściej i w wyraźniejszym zakresie znaczeniowym. Mniej ostro i rzadziej stosował w odniesieniu do sensu duchowego takie pojęcia jak *umbra*, *imago*, *figura*, *typus*, *mysterium*, *sacramentum*. Z terminologii częściej stosowanej przez komentatora Izajasza należy wyróżnić pojęcie *spiritus* oraz odpowiednio *spiritalis* i *spiritualis*. Hieronim częściej je stosuje i w miarę dokładniej odnosi do tego, co rozumie przez sens duchowy Pisma Świętego. Podstawowe pojęcia sensu duchowego Hieronim stosował jednak w sposób wymienny i ten fakt właśnie utrudnia ich dokładne opisanie. W odniesieniu do sensu duchowego Septuaginty Hieronim pozostawał w nurcie tradycji Didyma, Euzebiusza, a więc i Orygenesza. Znakiem tej tradycji była i ta zasada podzielana przez Hieronima, że brak sensu literalnego oznaczał konieczność poszukiwania sensu duchowego.

W metodzie egzegezy duchowej, to jest na drodze dotarcia do owego sensu duchowego, Hieronim wyróżniał egzegezę typologiczną, czyli taką, według której rzeczywistość Starego Testamentu jest prefiguracją, typem rzeczywistości Nowego Testamentu, egzegezę alegoryczną, etymologiczną i arytmologiczną. Hieronim szeroko stosował również metodę wyjaśniania Pisma Świętego przez samo Pismo Święte, a więc przez odpowiedni dobór cytatów wzajemnie się uzupełniających. Jeśli chodzi o rzeczywistość wyrażoną przez ów sens duchowy, Hieronim uznawał przede wszystkim postać Chrystusa i wydarzenia zbawcze z nim związane, Kościół, jego świętość i czystość wiary, a więc i jego walkę z herezją, w mniejszym natomiast stopniu uwzględniał eschatologię i zagadnienia życia wewnętrznego, życia duszy.

Zagadnieniu prorocтва autor rozprawy poświęcił osobny rozdział (piąty) swej pracy. *Komentarz do Izajasza* pozwolił autorowi wyodrębnić zagadnienia szczegółowe egzegezy Hieronima jak pojęcia samego prorocтва, postać proroka i znaczenie jego misji, naturę natchnienia prorockiego, cechy wyróżniające wypowiedzi prorockie, zagadnienie wypełnienia prorocत्व, reguły ich interpretacji oraz związek prorocत्व z jednym i z drugim sensem biblijnym. Hieronim zdaniem autora rozprawy nie zna osobnego sensu prorockiego w interpretacji Pisma Świętego, a podstawowym punktem odniesienia prorocत्व była dla niego chrystologia.

W zakończeniu swego studium, w rozdziale szóstym P. Jay podjął zagadnienia podstawowe dla teologii biblijnej, a mianowicie pojęcie Pisma Świętego i natchnienia według Hieronima. Źródłem natchnienia Pisma Świętego tak Starego Testamentu, jak i Nowego było działaniem Boga przez Chrystusa. Hieronim w polemice z marcjonizmem i manicheizmem bronił jedności obydwu Testamentów. Dla pełnego zrozumienia tajemnicy jednego i drugiego Testamentu konieczne jest według Hieronima uznanie tajemnicy rzeczywistości, jak i możliwości jej ujawnienia w Objawieniu, uznanie, że Chrystus jest kluczem do Pisma, a więc i postawa wiary w czasie lektury tekstu biblijnego. Stąd właśnie wywodzi się i ma swe głębsze uzasadnienie Hieronimo-

we powiedzenie: *Ignoratio Scripturarum ignoratio Christi* (In Isai. 17,13). Autor wykazał, jak egzegeza Hieronima tkwiła mocno w tradycji Kościoła.

Hieronim, choć nie stworzył jednolitego systemu egzegezy (taka jest opinia autora rozprawy) wykazał pewien stopień oryginalności. Kontynuując tradycję Orygenesesa, zwłaszcza skrupulatnego i filologicznego podejścia do tekstu biblijnego, szukał *veritas hebraica* również przy pomocy Septuaginty. Hieronim bardziej niż inni egzegeci starożytni przykładał wagę do poszukiwania sensu literalnego i w tym celu wykorzystwał wszelkie dostępne mu środki dla analizy tekstu. Cenił wysoko osiągnięcia egzegezy szkoły aleksandryjskiej, ale jednocześnie dostrzegał jej niebezpieczeństwa. Tu być może leży przyczyna jego zwrotu ku *philologia sacra*. Z punktu widzenia teologii egzegeza Hieronima odznaczała się przede wszystkim chrystocentryzmem. Zadużony u Orygenesesa potrafił krytycznie ocenić wielki dorobek tego pisarza. Na oryginalność Hieronima wpłynął być może fakt, że był łacinnikiem na Wschodzie i w swojej trzeźwej egzegezie zachował umiar i zmysł praktyczny.

Monografia P. Jaya niewątpliwie przekracza rozmiarami zamiar przeprowadzenia krytycznej analizy *Komentarza do Izajasza* Hieronima. Praca wykazuje większe zainteresowanie tekstem biblijnym niż teologią. Z pewnością jest to konsekwencja podejścia samego Hieronima, któremu właściwie brak syntez teologicznej. Brak u Hieronima większego powiązania egzegezy z teologią moralną, a nawet z życiem duchowym, z mistyką, tak charakterystycznego dla egzegezy greckiej. Autor rozprawy starał się uchwycić w egzegezie Hieronima elementy pozytywne i nowatorskie, a więc filologiczne podejście do tekstu biblijnego oraz wypracowanie metod jego analizy. Hieronim, mając do czynienia z Biblią, dopiero z konieczności stawał się teologiem. Dalsze studia nad dorobkiem egzegetycznym Hieronima, jak również prace nad egzegezą Ojców Kościoła, zwłaszcza w literaturze łacińskiej, nie będą mogły studium Pierre Jaya pominąć. Pozycja ta jest znaczącym opracowaniem egzegezy Ojców Kościoła.

ks. Wincenty Myszor, Warszawa

Alfons DEISSLER. *Wer bist du, Mensch? Die Antwort der Bibel*, Freiburg-Basel-Wien 1985, Verlag Herder, s. 96.

Znany starotestamentalista z Fryburga, Alfons Deissler, opracował antropologię biblijną, która wprawdzie przeznaczona jest dla szerszego kręgu czytelników, ale mogła powstać tylko w oparciu o solidną wiedzę biblijną. Książka jest poszerzonym i przepracowanym wydaniem trzech wykładów, które autor wygłosił w 1982 r. w Salzburgu.

Ponieważ nauki szczegółowe mogą dać tylko częściową odpowiedź na pytanie o istotę i przeznaczenie człowieka, autor szuka odpowiedzi w Biblii. Stwierdza, że naród wybrany dał wyczerpującą odpowiedź na to pytanie już około 500 r. przed Chr., w pierwszych rozdziałach Biblii. Odpowiedź nie została dana w formie definicji, lecz w postaci dwóch opowiadań: starsze jahwistyczne zawarte jest w Rdz 2,4b—24; młodsze kapłańskie znajduje się w Rdz 1,1—2,4a.

Obydwa teksty na swój sposób dowodzą, że spośród ziemskich stworzeń człowiek jest stworzeniem szczególnym. Zgodnie z Rdz 2,4 nn. przez Boga technicznie człowiek stał się istotą żywą, która otrzymała zadanie „uprawiania ziemi” (Rdz 2,5). Przez swego Stwórcę człowiek — *adam* — jest więc powołany na ziemię i w służbę ziemi. Ale najbliższym „światem” dla człowieka jest zgodnie z Rdz 2 współczłowiek. Do istoty człowieka należy wspólnota życia i miłości mężczyzny i kobiety. Zgodnie z ideałem Rdz 2 kobieta jest człowiekiem równym mężczyźnie. Nie kobieta jest tu zabierana do domu mężczyzny, jak działo się normalnie w Izraelu, lecz mężczyzna opuszcza ojca i matkę i łączy się ze swoją żoną (Rdz 2,24).